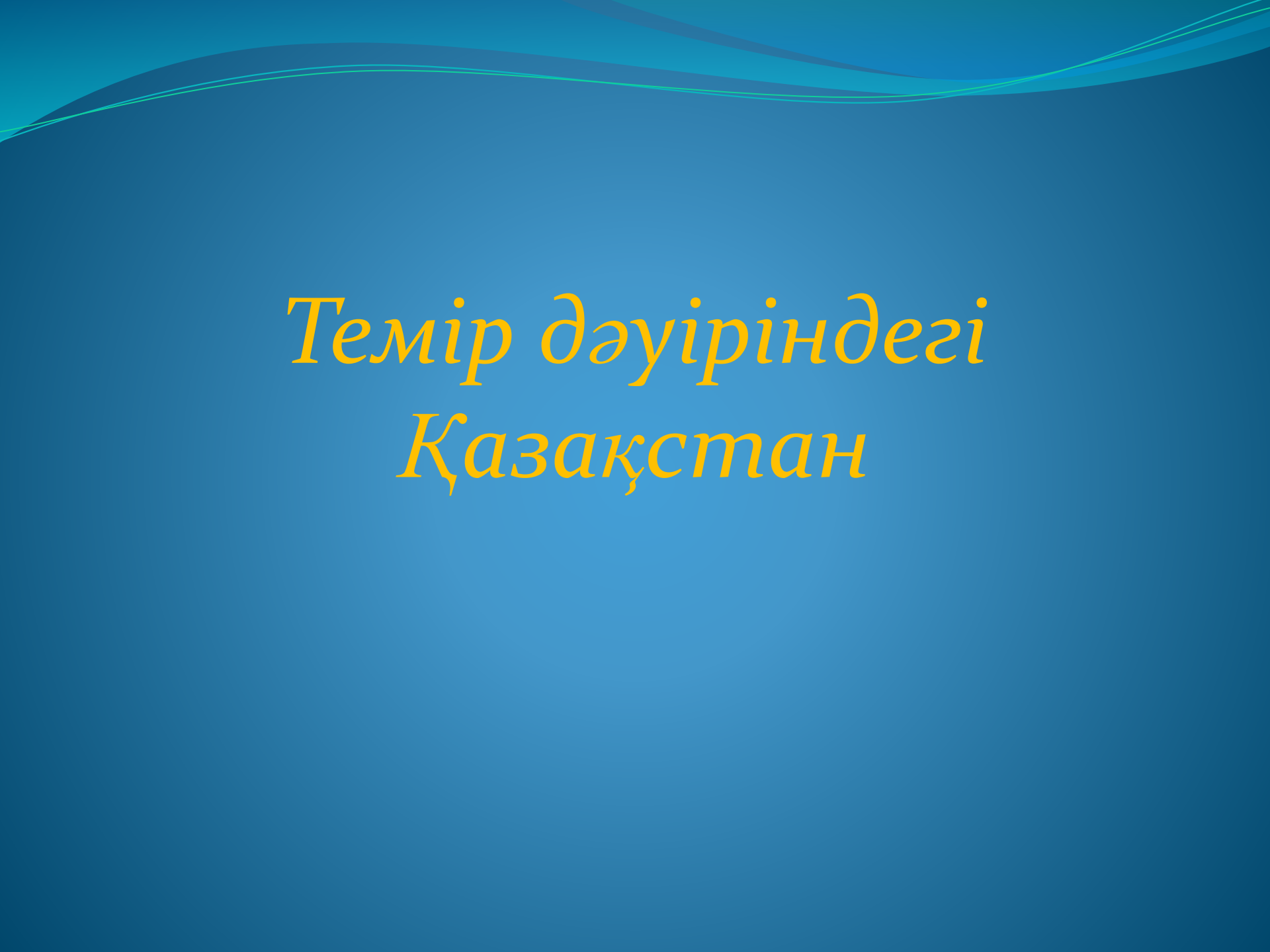

The background is a solid blue color with several thin, wavy, light blue lines flowing across the top portion of the image.

Темір дәуіріндегі Қазақстан

Темір дәуіріне сипаттама

Темір дәуірі – адамзат тарихында қола дәуірін алмастырған, аса маңызды әлеуметтік-экономикалық, саяси, демографиялық, технологиялық өзгерістерді дүниеге әкелген жаңа кезең Қазақстандағы ерте темір дәуірінің басы б.з.д. VIII - VII ғасырларына жатады

Тарихы

Егіншілік, "көшпелі" "жартылай көшпелі" мал шаруашылығы болған. Малшылықтың жылжымалы түріне ауысуына даланың құрғақтануы (аридизация) ықпал етті.

Шаруашылығы

Тарихи сахнада скифтер, сактар, савроматтар, үйсіндер, қаңлылар, ғұндар деп атаған тайпалар пайда болды. Ерте темір дәуірінде металл өндірісі, сауда айырбасы гүлденді.

Қоғам

Темір дәуірі

Мәдениеті

Тұрғындардың негізгі бөлігі таулы өңірлерде шоғырланды. Тасмола тайпалары мекендеген ерте темір дәуірінде шаруашылықтың жаңа прогрессивті түрі кеңінен тараған. Көшпелілер өзінің күшті көшпелі орталықтарын құрды, олар келешек империялардың бастамалары болды

Сатылар

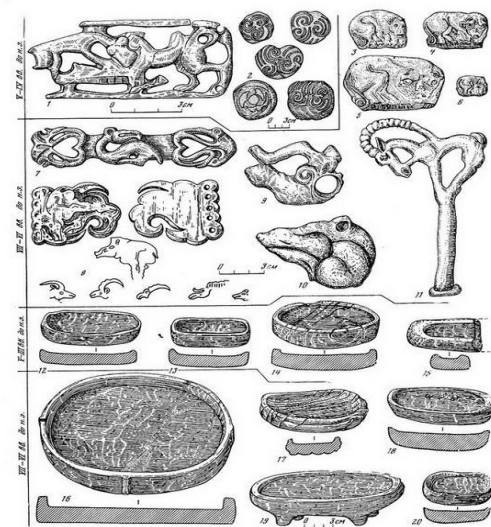
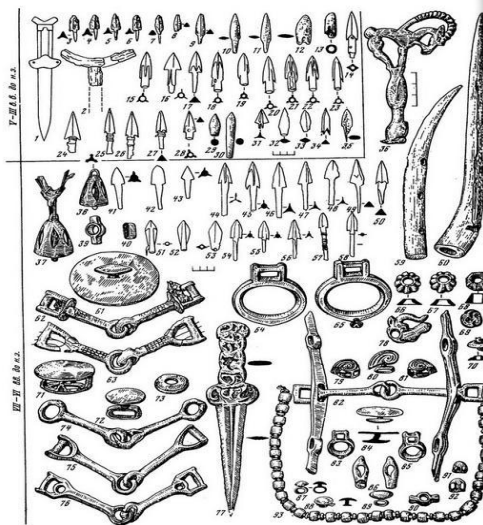
Темір дәуірі 3 сатыға бөлінген:

- Бірінші саты (б. з. б. VII-VI -ғ.)
- Екінші саты (б. з. б. V-IV-ғ.)
- Үшінші саты (б. з. б. III-I-ғ.)

Ерекшелігі

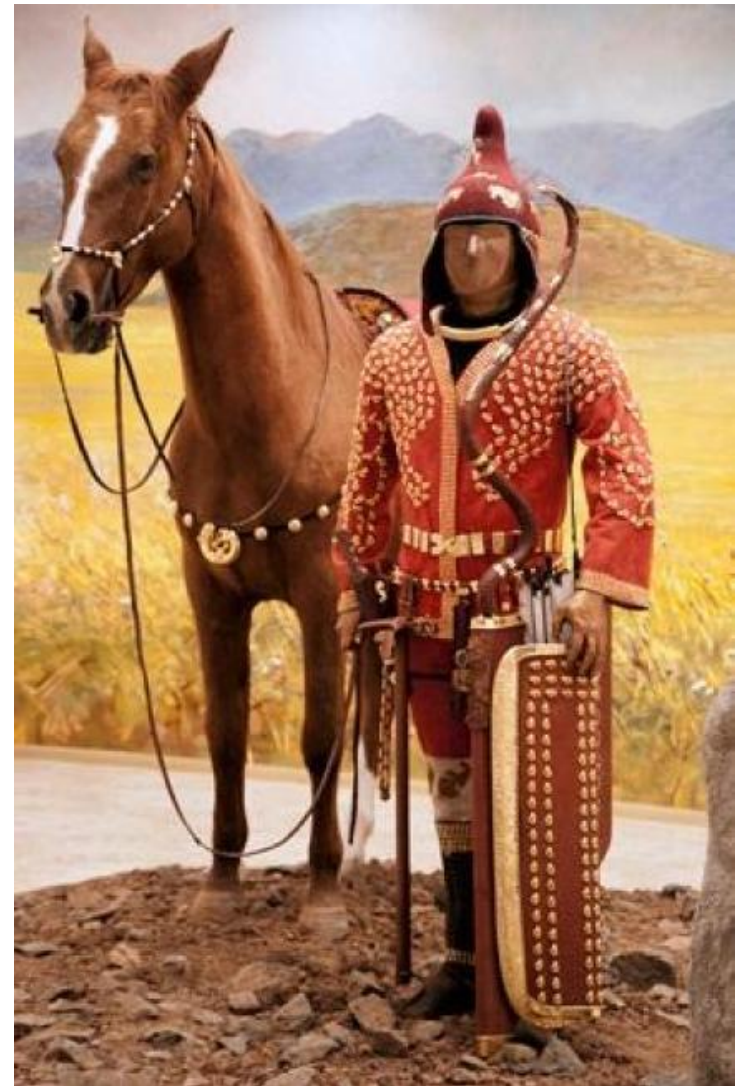
Әлеуметтік-экономикалық саяси, демографиялық, технологиялық өзгерістерді дүниеге әкелген жаңа кезең ірі тайпалық бірлестіктер қалыптасты. ірі обалар тұрғызылды. Темір кеңінен қолданылды.

Темір дәуірінің ескерткіштері

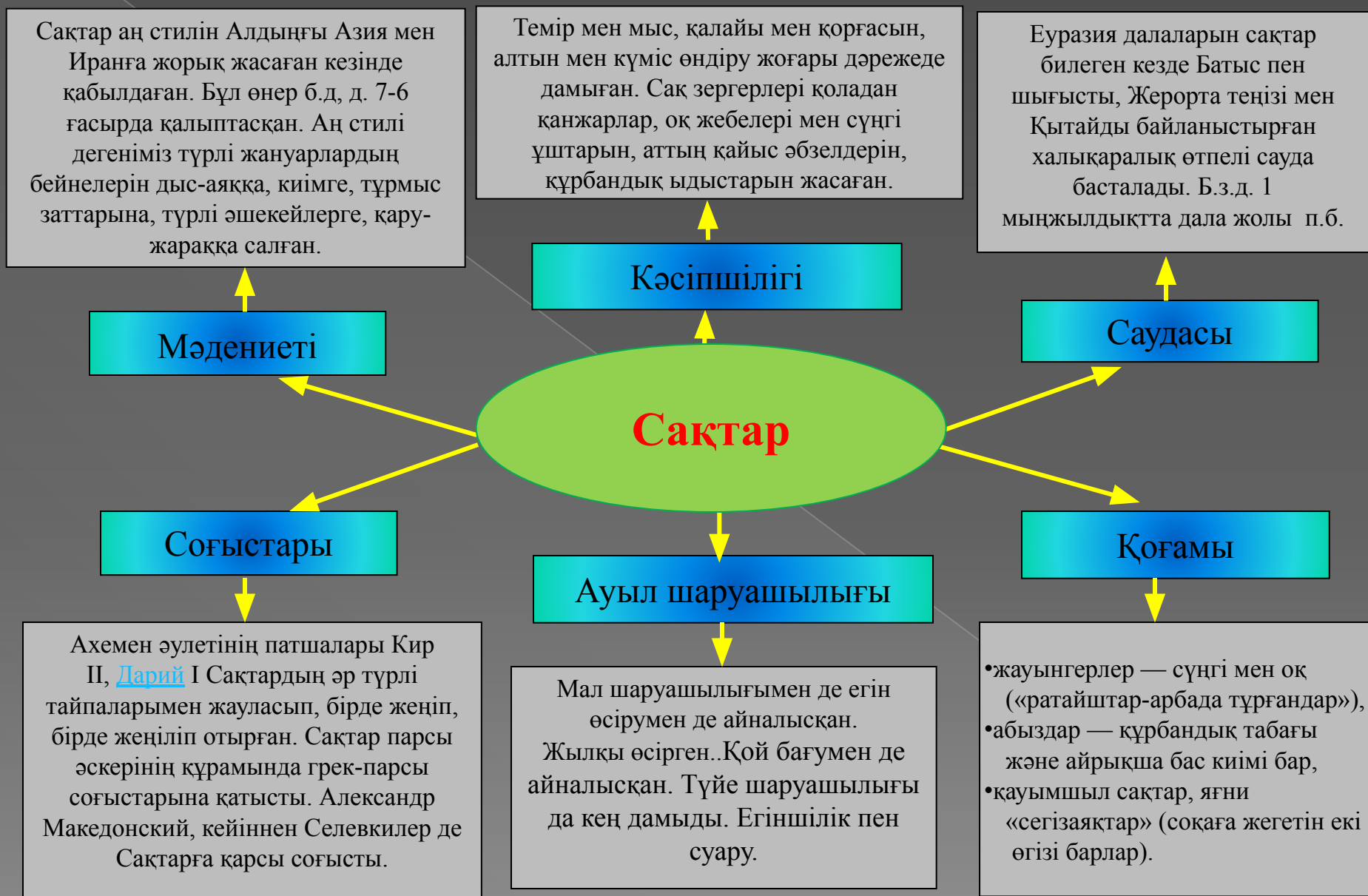

Сақтар

Сақтар – б. з. б. 1-мыңжылдықта Орта Азия мен Қазақстан, Шығыс Түркістан жерін мекен еткен ежелгі тайпалар. Бұларды грек тарихшысы Страбон «азиялық скифтер» деп жазды. Рим жазушысы үлкен Плиний де осылай деген. Оның жазуынша скифтерді парсылар «саға» («сақа», «сақ» аты осыдан шыққан) дейді

Сақ тайпасына сипаттама

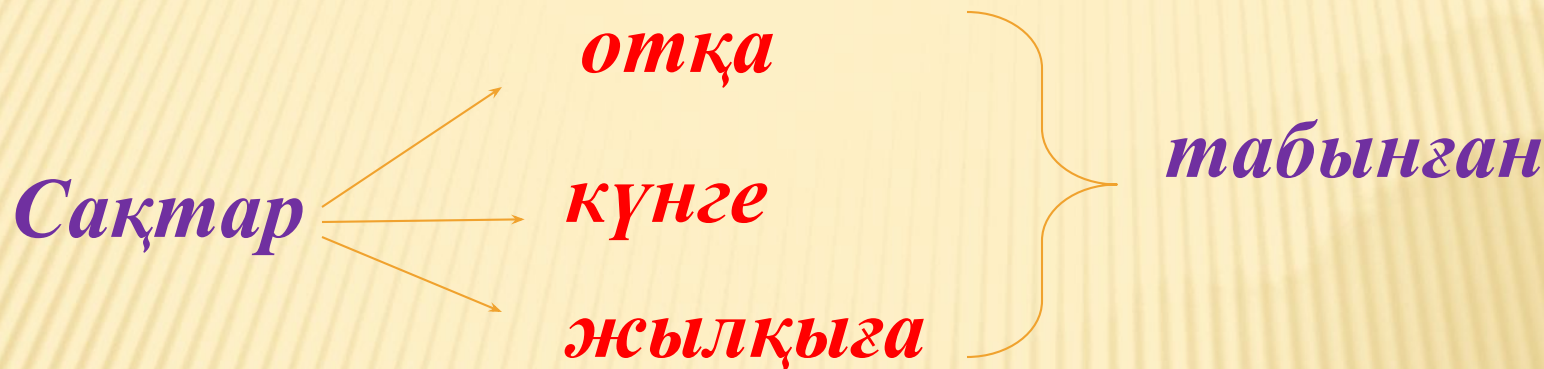
САҚТАР ДӘУІРІ

(ТЕМІР ДӘУІРІ)

(БІЗДІҢ ЭРАМЫЗҒА ДЕЙІНГІ І МҮҢЖЫЛДЫҚ)

ДІНИ НАНЫМ СЕНІМДЕР

Басты құдайы – күн.

Жерлеу рәсімі:

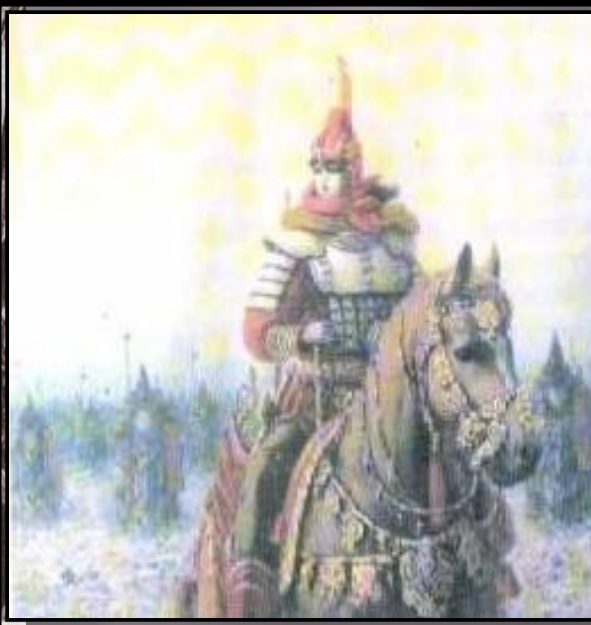
□ *Мәйітті жерлеу кезінде қабір басына лаулатып от жаққан;*

□ *От пен күннің ишарасы ретінде қабірлерге қызыл бояу жаққан;*

Тумар ханым
ТОМИРИС

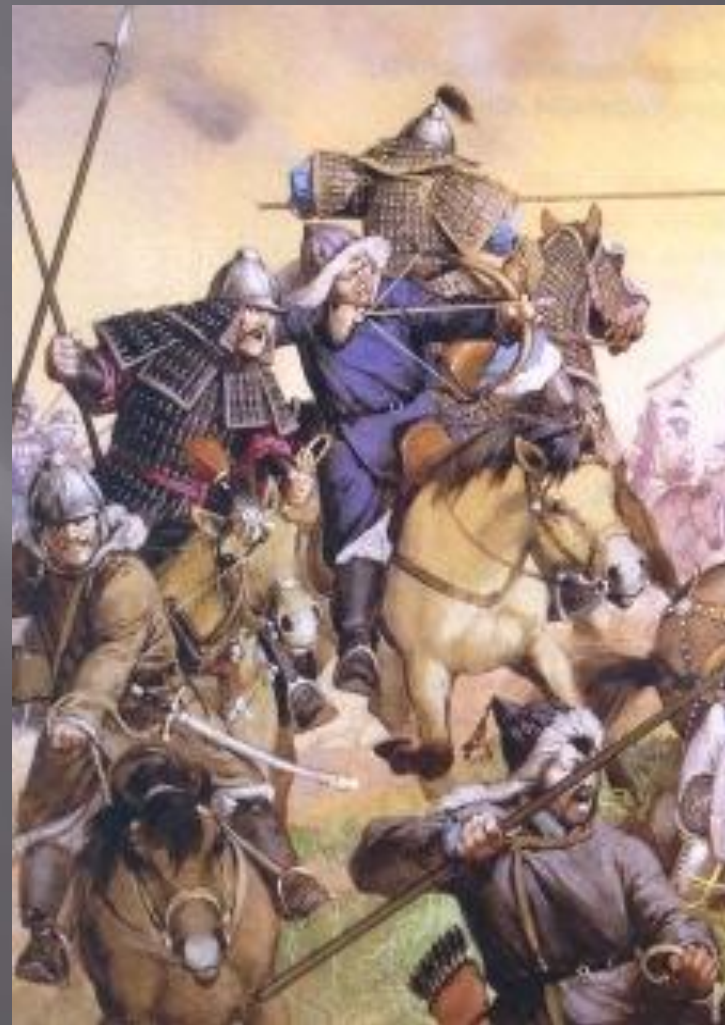

Алтын адам

Үйсін мемлекеті

Үйсін мемлекеті - Б.д.д. 3 ғасырда Қазақстанды мекендеген тайпаларда мемлекеттіктің алғашқы белгілері болды. Бұлар сақтардың этномәдени мұрагерлері үйсіндер болатын.

Үйсін, Усун — казак халқының қалыптасуына негіз болған ежелгі түркі тайпаларының бірі. Ежелгі қытай жазбаларында Үйсін атауы б.з.б. 2 ғасырдан бастап кездеседі. Ғұндардың күшеюінен қорыққан Қытай үкіметі өзіне одақтас іздеп, батыс елдеріне елшілік жіберді. Қытай елшісі келген кезде Үйсіндер Қытаймен және ғұндармен терезесі тең қуатты мемлекет болды

Үйсіндерге сипаттама

Үйсіндер Орталық Азиядан келді. Олардың негізгі территориясы Іле алқабында болды, батыс шекарасы Шу мен Талас арқылы өтіп, Қаңлылармен шектесті, солтүстігі Балқашқа дейін жетті. Астанасы Чигучен (Қызыл алқап) Ыстықкөлдің жағасына орналасты.

Үйсіндер туралы жазба деректі қытайлар қалдырды. Б.д.д. 2 ғасырда Жетісуға Чжан Цянь бастапан елші келді. Ол көптеген мәліметтер әкелді. Үйсіндер туралы (усунь-го) «үйсін мемлекеті» деп айтты. Мемлекетте 630 мың адам, 188 мың әскер барын да көрсетті. Үйсін патшасы *гуньмо* деп аталды.

Үйсін

Олар көшпелілер болғанымен, үй маңында егін де салған. Оған дән дақылдары салынған ыдыс-аяқтар, дәнүккіштер тас кетпендер табылуы дәлел. Киімдері байлары жібек пен биязы жүн матадан, кедейлері жай қалың жүннен, былғары, қой терісінен тіктірген.

Үйсін қоғамында байлар, жасауылдар, абыздар, кедейлер болған. Әскер басылары мен шенеуніктердің қолында мөрі болған. Жеке меншік те өскен. Ол малға, жер-суға тараған

The Kambhukh (Kambhukh) (1962)
by Sergey Iosad
© Shumen 1972
© Karel Janáček

Қаңлы мемлекеті

Қаңлы мемлекеті - Қытай жазба деректерінде канцзюй деген атпен, б.з.д. 2 ғ. айтылады.

Сырдария, Талас өзендері бойында орналасты. Саны 600 мың адам, 120 мың әскерімен Орталық Азиядан келген. Астанасы Битян қаласы. Б. з. б. II ғасырдың екінші жартысындағы «Халықтардың ұлы қоныс аударуы» деп аталмыш кеткен тарихи оқиғалардың нәтижесінде Орталық Азияда жаңа мемлекеттік бірлестіктер, соның ішінде Үйсін, Янцай, Қаңлы мемлекеттері қалыптасады. Соңғысы Қазақстан тарихында елеулі рөл атқарды.

Қаңл ы

Керамика ыдыстар, құмыралар, табалар табылған. Қаңлылар темірді балқытып орақ, пышақ, жебе ұштарын жасаған. Егін шаруашылығы, мал өсіру, аң аулаумен айналысқан.

Шаруашылығы, кәсібі

Қауыншы және Отырар-Қаратау мәдениеті деп археологтар атайтын үлкен ескерткіштері сақталған. Қауыншы мәдениеті таралған төңірде Шәушікүм, Жамантоғай, Төре-байтұмсық қорымдары зерттелді

Қауыншы мәдениеті

Жетіасардағы әрбір қала орнының төңірегінде мыңдаған жерлеу құрылыстары бар астына жатады. Олар және сағаналарға жатады. Олардың көпшілік бөлігі — оба астындағы жерден қазылған шұңқырлар..

Жетіасар

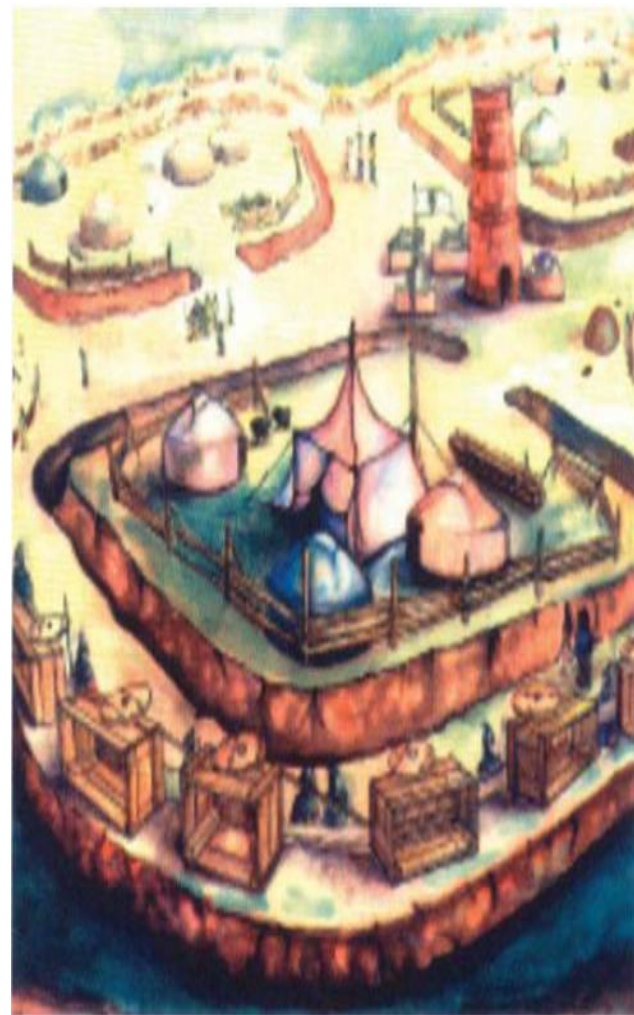
Халқы 120000 отбасынан, 600 000 адамнан тұрады; әскер саны 120 000 адам..
Қаңлы шығыс жағында ғұндарға бағынады

Құрылысы

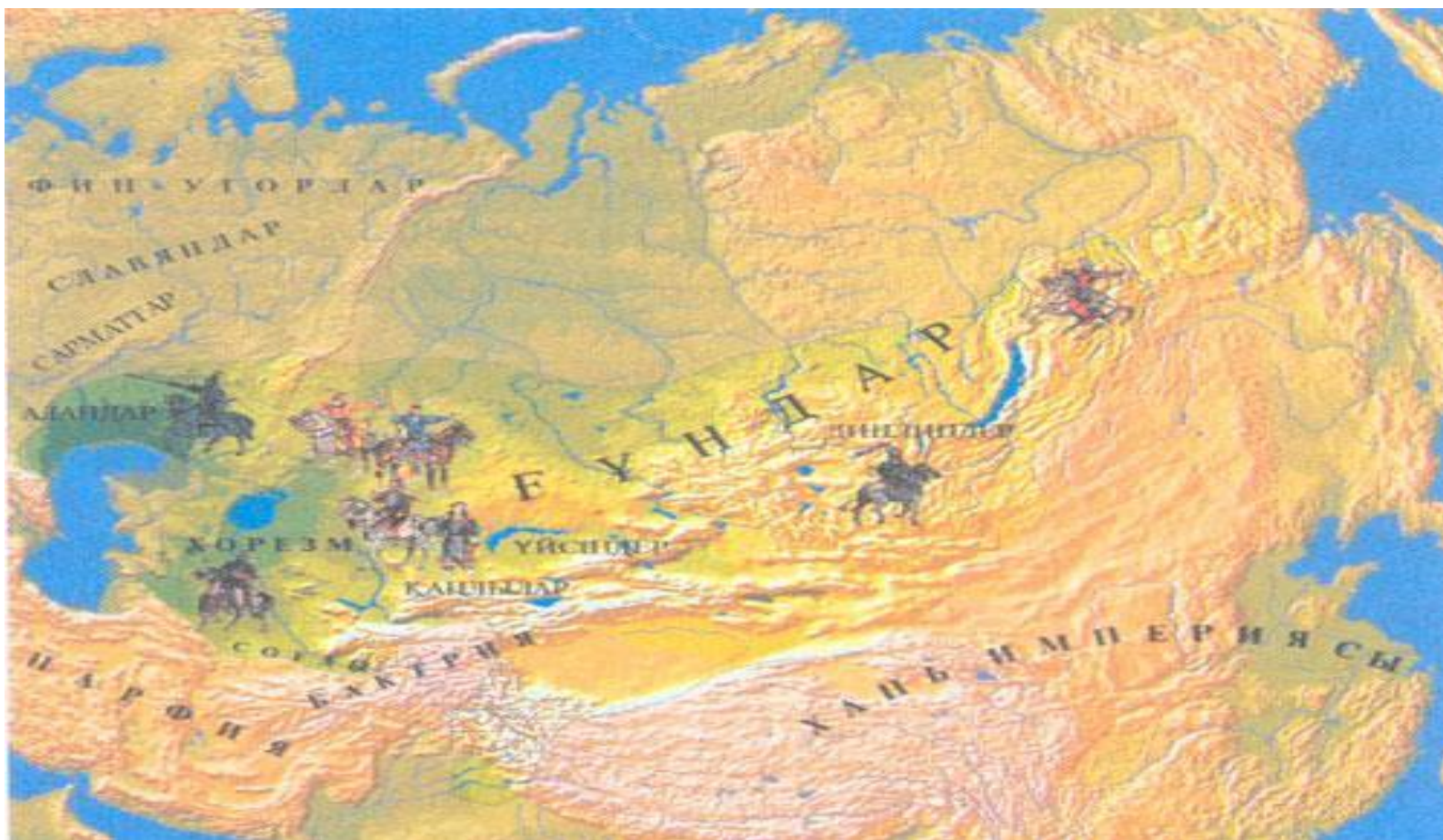

Ғұндар

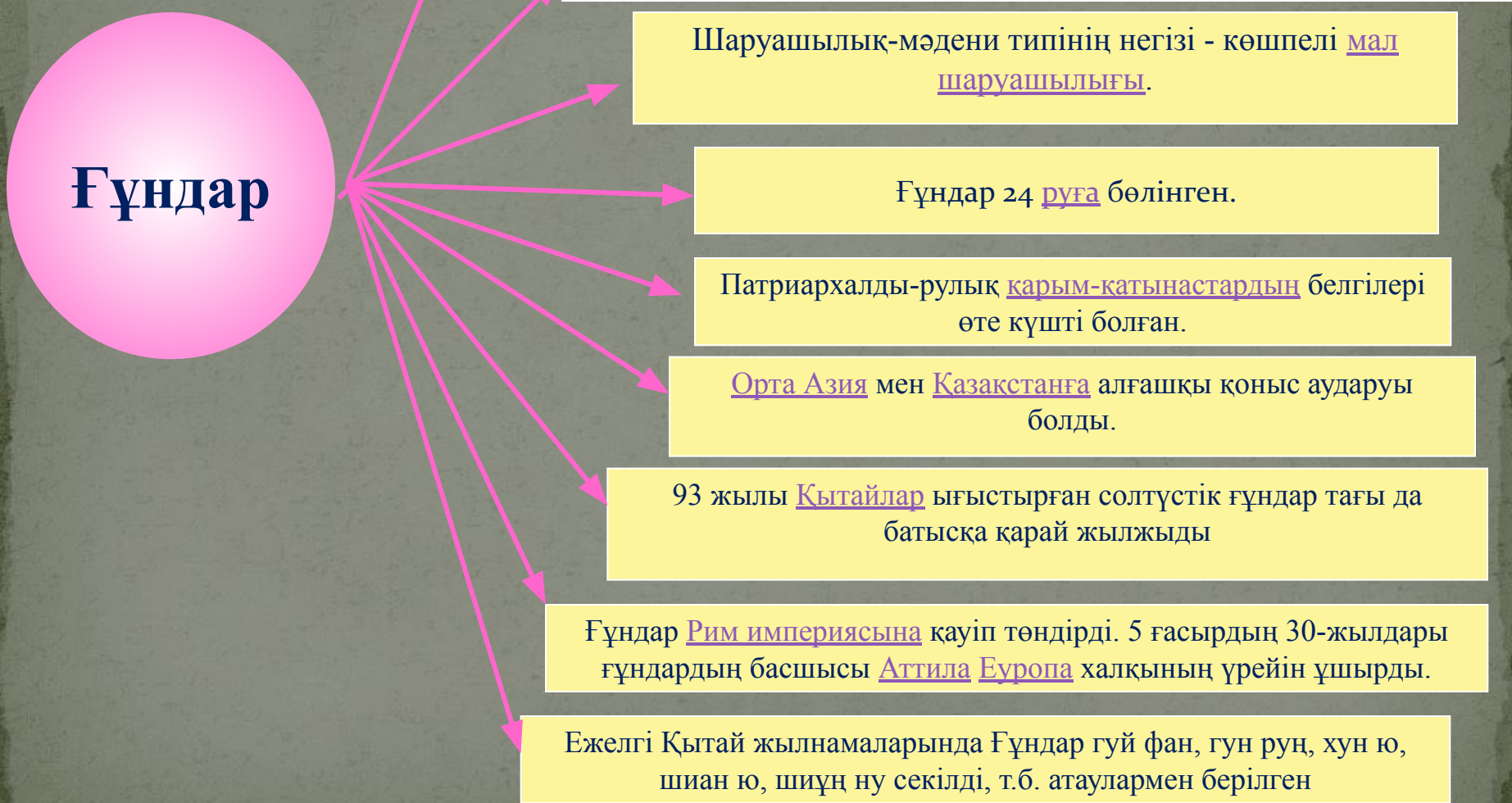
Ғұндар - көшпенді халық. Ғұндар тәңірілік дінді ұстанып, түркі жазуын тұтынған. Сөйлеу тілі де түркі тілі болған. Шығыста Мөде «шығыс ху» тайпаларын бағындырды, ал оның құрамона, шамамен алғанда, Керулен және Онон алқаптарында мекендеген сяньби және ухуань тайпалары кіретін еді. Мөде батыста юеди (юечжи) тайпаларына қарсы жорықтар жасады. Бұл кезде қазіргі Кореядан Тибетке және Шығыс Түркістаннан Хуанхэнің орта ағысына дейін созылып жатқан аумақ ғұн шаньюйлерінің қол астына түсті, ал солтүстікте ғұн конфедерациясына біріккен тайпалар Байкалдан арғы оңтүстік аудандарға дейінгі аумақты алып жатты

Ғұндардың орналасуы

Ғұндар

Ғұндар Байкалдан Тибетке, Шығыс Түркістаннан Хуанхэ өзеніне дейінгі жерде мемлекет құрды. Оның әскері 300-400 мың болды.

Шаңырағын көтерген әйгілі Мөде (Мотэ) батыр. Біздің заманымызға дейін 209 жылы Мөде әкесін өлтіріп, таққа ие болады

Шаруашылық-мәдени типінің негізі - көшпелі мал шаруашылығы.

Ғұндар 24 руға бөлінген.

Патриархалды-рулық қарым-қатынастардың белгілері өте күшті болған.

Орта Азия мен Қазақстанға алғашқы қоныс аударуы болды.

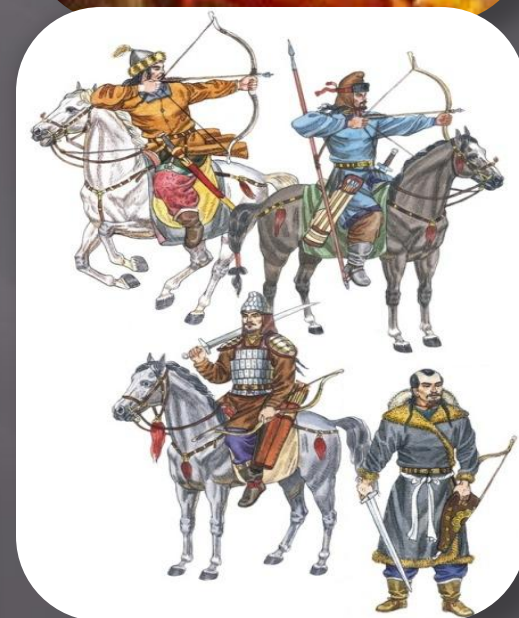
93 жылы Қытайлар ығыстырған солтүстік ғұндар тағы да батысқа қарай жылжыды

Ғұндар Рим империясына қауіп төндірді. 5 ғасырдың 30-жылдары ғұндардың басшысы Аттила Еуропа халқының үрейін ұшырды.

Ежелгі Қытай жылнамаларында Ғұндар гуй фан, гун руң, хун ю, шиан ю, шиұң ну секілді, т.б. атаулармен берілген

Ғұндар

Сарматтар

Сарматтар — көне дәуірде Қазақстанның батыс өлкелерін, Оңт. Орал алқаптарын мекендеген, үлкен тобы Еділден батысқа қарай өтіп, Солт. Қара т. өңірлерін жайлаған тайпалардың шартты атауы. “Сарматтар”, “Сарматия” сияқты атаулар антик дәуірінің жазба деректерінен келген және көптеген тайпалар мен олардың одақтарына таңылатын жалпылама ұғым болып табылады.

Археологиялық ескерткіштері

Б.з.б. 4 ғ. басында савроматтар Доннан Ембіге дейінгі территорияны алып жатты. Осы кезде олардың екі мәдениеті қалыптасты. Олар: Батыс Болғар-Дон мәдениеті, және Шығыс-Орал мәдениеті. Сармат тайпалары (ерте -Прохоров мәдениеті) өлген адамның қабырын балшықпен сылап не таптап, өлген адамды басын түскейге қаратып, шалқасынан жатқызып қоятын болған.

Екінші кезеңде (орта - Суслов мәдениеті) б.з.д. 2-ғ. соңынан б.з. 1-ғ. басына дейін қабыр құрылысының түрлері өзгермейді. Бірақ іші көмкермелі молалар саны кемиді. Жасанды үңгірлер жоғалады.

Кейінгі сарматтар Орал, Еділ, Дон өңірін, Орал сыртындағы даладан Буг өзеніне дейінгі аралыққа тараған. Бұл б.з. 2-4 ғғ.

Өлген адамдары іші көмкерілетін тар қабырларға жерленген.

Шаруашылығы

Көшпелі мал шаруашылығымен айналысқан. Жылқы мен қой өсірген. Иран тілдес болған.

Зергерлік өнер

3-5 ғғ. «полихромдық өнер» дамыды. Тек алтын қолданылды. Полихромдық өнерге әшекейлердің түрлі техникасы тән. Жиі кездесетіндері түрлі-түсті тастармен безендіру (инкрустация), зерлев, оқа жүргізу, жалату т.б. Бұл өнер Моңғолиядан, Орта Азиядан ғұндардың келуімен байланысты Бұл әшекейлер Ертістің жоғары жағынан (Шілікті), Орталық (Жыланды), Батыс Қазақстан (Бесоба) қорғандарынан табылды

Батыс Қазақстандағы сармат ескерткіштері

Назарларыңызға рахмет!